

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ερμηνεία αποστολικών και ευαγγελικών περικοπών

Ενότητα 3: Το προφίλ του Παύλου

Σωτήριος Δεσπότης

Θεολογική σχολή, Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας

ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

Σύμφωνα με τον σ., ο Π. από την Ταρσό¹ (που, όπως ο ίδιος τονίζει, δεν αξιολογείται από τις Πηγές μόνον θετικά ως κέντρο Στωικισμού αλλά και αρνητικά²), δεν δώξε Χριστιανούς, όπως συνεχώς αναπαράγεται στις παύλειες βιογραφίες, αλλά Ιουδαίους³. Ο λατινισμός Χριστιανός κατασκευάστηκε αργότερα στο αστικό περιβάλλον της Αντιόχειας (Πρ. 11, 26), επειδή μάλλον ο χαρακτήρας της κοινότητας καθοριζόταν πλέον από τους μεταστραφέντες φοβούμενους τον Θεό εθνικούς. Αυτοί ανακάλυψαν στον Χριστιανισμό έναν Ιουδαϊσμό λάιτ (σελ. 34) αφού μπορούσαν πλέον να ασπαστούν τον Θεό βαπτιζόμενοι εις τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ και ποτιζόμενοι με το Αγ. Πνεῦμα εις ἐν Σῶμα (Α' Κορ. 12, 13· πρβλ. 6, 11· 7, 19· Γαλ. 3, 27-28 5, 6· 6, 15· πρβλ. Κολ. 3, 9-11) χωρίς την πολιτισμική αποκοπή (Πρ. 11, 26) που συνεπάγονταν η περιτομή και η εφαρμογή της διατροφικής Χαλαχά (Ιουδαΐζειν· Εσθήρ 8, 17 Ο'). Πλέον τα ἔθνη (οι πάντες) έχουν πρόσβαση στον Θεό και τη δυνατότητα να ενταχθούν στο σπέρμα του Αβραάμ (Ισραήλ τοῦ Θεοῦ) χωρίς απαραίτητα να γίνουν Ιουδαίοι.

Το Α' Κορ. 15, 9 (ἔδωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ) αποτελεί μία εκ των υστέρων αξιολόγηση του πρότερου βίου του ως Φαρισαίου που διαπνεόταν από τον ζήλο (Φιλ. 3, 5-6· Γαλ. 1, 13-14· πρβλ. Πρ. 22, 3-4). Ο όρος δεν πρέπει να ερμηνεύεται ψυχολογικά ή ηθικά αλλά θεολογικά. Ανακαλεί τη στάση των Φινεές (Αρ. 25, 6-8), Ηλία (Α' Βασ. 18, 40) και ιερέα Ματταθία (Α' Μακ. 24-27) απέναντι σε όσα πρόσωπα απειλούσαν με τη συμπεριφορά τους να χαθεί η αγιότητα, ο αποκλειστικός δεσμός του ζηλωτή Θεού με τον Ισραήλ, τον οποίο εξασφάλιζε η Τορά και σηματοδοτούσε η περιτομή. Συνεπώς ο Π. ἐπόρθει (= επιτίθετο, σιλούσε, κατέστρεφε) την Εκκλησία/την πίστη (Γαλ. 1, 13· 23) διότι οι ἅγιοι αυτής ταύτιζαν τον Μεσσία με έναν **εξευτελισμένο εσταυρωμένο εγκληματία** ἄρα και **καταραμένο** από τον Θεό (Α' Κορ. 1, 23· πρβλ. Δτ. 21, 23). Επιπλέον, όπως αποδεικνύεται από το Πρ. 6-8, ιδίως οι Ελληνιστές επικαλούμενοι τον Ιησού αμφισβητούσαν τη σημασία του Ναού και του Νόμου κατεδαφίζοντας το τείχος που περιχαρακωνε τον Ισραήλ από τα ἔθνη.

Ο Π. δεν βίωσε τη μεταστροφή σε μία άλλη θρησκεία αλλά σε μία άλλη/καινή βεβαιότητα υπαρξιακή. Σε αντίθεση προς τον Λούθηρο και την εμπειρία του πύργου, ο Π. πριν τη μεταστροφή του δεν βίωνε εσωτερική κρίση από την οποία και απελευθερώθηκε (Γαλ. 1, 13-14· Φιλ. 3, 7-8). Εκ των υστέρων φυσικά αξιολογεί αρνητικά τις τέως καυχήσεις του. Στο σημείο αυτό ο W., όπως και η Νέα παύλεια Προοπτική, ακολουθούν μία άποψη που καθιέρωσε η διαλεκτική Θεολογία (αντιθετικά προς τη φιλελεύθερη) μετά τον Μεγάλο Α' Παγκόσμιο Πόλεμο⁴. Θέλει τη μεταστροφή του Π. να αποτελεί ένα θαύμα και το Εγώ του Ρωμ. 7 να μην είναι αυτοβιογραφικό⁵.

Σε αυτήν την άποψη αντιτάχθηκε και πρόσφατα ο G. Theissen⁶, ο οποίος θεωρεί ότι μέσω τού καὶ **προέκοπτον ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας ἐν τῷ γένει μου** (Γαλ. 1, 14) ο Π. υπονοεί την πρώτη μεταστροφή της ζωής του: την προσχώρηση στην Ιερουσαλήμ στη ζηλωτική πτέρυγα του Φαρισαϊσμού, από την οποία αργότερα κινδύνευσε θανάσιμα ο ίδιος (Πρ. 23, 12-22), **αφωρισμένος** (rāḡūš > φαρισαίος) πλέον στο

¹ Σύμφωνα με τον σ. δεν έχουμε λόγους να αμφισβητήσουμε ότι οι γονεὶς του μετανάστευσαν από τα Γίσαλα. Μήπως όμως το γεγονός ότι η συγκεκριμένη πόλη ήταν η πατρίδα του αρχηγού των Ζηλωτῶν Ιωάννη (Πόλ. 4.85) διαδραμάτισε ρόλο στη διαμόρφωση αυτής της παράδοσης;

² Φιλόστρατος (170/172-247/250 μ.Χ.), *Απολλώνιος* 1.7.1. Πρόκειται όμως για πηγή του α' ήμισυ του 3^{ου} αι., αν και αφορά σε πρόσωπο του 1^{ου} αι.

³ Εν προκειμένω θεωρώ ότι πρέπει να προστεθεί η εξής παρατήρηση: καταδιώχθηκαν (κατεσχόν οι Ελληνιστές Ιουδαίοι) επειδή, όπως αναγνωρίζει και ο σ. για τον *μετά Χριστόν* Π., θεωρήθηκαν *αποστάτες* (σελ. 440).

⁴ Για το ιστορικό πλαίσιο αυτών των τάσεων βλ. Ρ. Τζιμπελλίνι, *Η Θεολογία του 20ού αιώνα*. Μτφρ. Π.Αρ. Υφαντής, Αθήνα: Άρτος Ζωής 2002, 15 κε.

⁵ W. G. Kümmel, *Römer 7 und die Bekehrung des Paulus*, Λειψία 1929, επαντύπωση στο W.G. Kümmel, *Römer 7 und das Bild des Menschen im Neuen Testament. Zwei Studien*, ThB 53, Μόναχο 1974.

⁶ Die Bekehrung des Paulus und seine Entwicklung vom Fundamentalisten zum Universalisten, *Evangelische Theologie* 70 (2010) 10-24. Πρβλ. Nils Krückemeier: Paulus als Mensch und Theologe. Die paulinische Biografie und Theologie im Lichte von Dissonanz und Dissonanzreduktion, *Theologische Zeitschrift* 60 (2004) 319–336.

Ευαγγέλιο (Ρωμ. 1, 1· Γαλ. 1, 15). Τον έσωσε όμως ο ανιψιός του που επίσης διατηρούσε προσβάσεις στους φονταμενταλιστικούς κύκλους της Πόλης. Το Φιλ. 3 καταγράφει τη συνειδητότητα του «προχριστιανικού» Π., ο οποίος θα αρνούνταν μετ' επιτάσεως οποιαδήποτε σύγκρουση με το Νόμο. Αυτό το γεγονός όμως δεν αποκλείει μια ασυνείδητη διαπάλη που ήλθε στο φως **μετά** τη μεταστροφή του και συνιστά χαρακτηριστικό γνώρισμα κάθε «ζηλωτή». Καταδιώκοντας ο Π. τους Χριστιανούς, καταπίεζε αμφιβολίες εντός του.

Όταν κάποιος δεν εκπληρώνει πλήρως το Νόμο, λειτουργεί είτε επιθετικά απέναντί του (Ιώσ., Αρχ. 4.141-5 Ζαμβρίας και μικτοί γάμοι· πρβλ. Γαλ. 3, 2-3· Ρωμ. 6, 12-23· 7, 6) είτε καταπιεστικά απαξιώνοντας τον εαυτό του (Δ' Έσδρα 8. 35-36 πρβλ. Ρωμ. 7, 14-24). Η εμπειρία της Δαμασκού απελευθέρωσε τον Π. και από τα δύο, ενώ η εμπειρία της Ιερουσαλήμ (Πρ. 22, 18-21) εδραίωσε τη συνείδηση της αποστολής του στα έθνη. Το πόσο αντιφατική είναι η ψυχολογία κάθε φονταμενταλιστή τεκμηριώνεται κατά την άποψή μου και από το εξής γεγονός: οι Μακκαβαίοι από αρχέτυπα ζηλωτών-«σημαιοφόρων» εναντίον της παρουσίας του Ελληνισμού στην Ιερουσαλήμ στην πορεία μεταστράφηκαν στους καλύτερους/ φανατικότερους θιασώτες του.

Ο ίδιος ο Π. ερμηνεύει τη μεταστροφή και **ως προφητική κλήση** (Γαλ. 1, 15-16· Ρωμ. 1, 1. 5· πρβλ. Ιερ. 1, 5· Ησ. 49, 1.5⁷). Η συνειδητοποίηση της εμφάνισης του Ιησού ως μίας επουράνιας μορφής σημαίνει σύμφωνα με τον W. ότι ο Π. είχε πριν εμπειρία του Προσώπου Του. Μέσω του οράματος (που στις επιστολές δεν συνοδεύεται από *άκουσμα* όπως στις Πρ.) πιστεύει/βεβαιώνεται ότι ο Ιησούς αναστήθηκε διά του Πνεύματος εκ των νεκρών και υψώθηκε δοξαζόμενος ως Γιαχβέ-Κύριος (Φιλ. 2, 9-11· πρβλ. Ησ. 45, 23)⁸. Στον πυρήνα πλέον της σκέψης του *δούλου*⁹ του Ι. Χριστού Π. δεν τοποθετείται η εκλογή του λαού-«πρωτότοκου υιού» Ισραήλ **από** τα έθνη αλλά το Πρόσωπο του Υιού, του Ι. Χριστού, προς το οποίο οφείλει ο ίδιος να οδηγήσει τους λαούς προκειμένου να αναγνωρίσουν την κυριότητά Του και τελικά να δοξολογήσουν τον Θεό Πατέρα. Ο Χριστιανισμός δεν νοείται ως υποενοότητα ενός «εκλεκτού» έθνους, όπως αντιθέτως πρέσβευαν οι *ψευδάδελφοι*, ενώ η Τορά συνιστά *αδιάφορον*.

Η αποστολική Σύνοδος των Ιεροσολύμων, όπως εξάγεται από το Γαλ. 2, 7-10 (πρβλ. Πρ. 15), ασχολήθηκε με τη σχέση των *χριστιανών Ιουδαίων* και των *μη Ιουδαίων χριστιανών* επιτρέποντας στα έθνη να μην γίνουν Ιουδαίοι, προφανώς διότι ήδη εμπειρικά το Άγ. Πνεύμα επεσκόπιαζε και Έλληνες¹⁰. Η τελική *κοινωνία*¹¹ μεταξύ του Π. και των τριών «στύλων» της ιεροσολυμιτικής Ε. (Γαλ. 2, 9), δεν σημαίνει απλώς σύμπτωση απόψεων αλλά μία σχέση *φιλίας* προσώπων που έχουν μερίδιο σε κάτι *κοινό*· εν προκειμένω στο **ένα Ευαγγέλιο**. Ο Π. αναλαμβάνει να κηρύξει στα έθνη και ο Πέτρος στους Ιουδαίους. Δεν πρόκειται για γεωγραφικό ή εθνοτικό καταμερισμό αλλά δύο *διαφορετικούς τρόπους* ιεραποστολής αφού οι Π. και Βαρνάβας μπορούν να μεταστρέφουν τα έθνη στον Χριστό χωρίς να τα εξαναγκάζουν να γίνονται Ιουδαίοι. Για τον Π. η μοναδική προϋπόθεση είναι η *λογεία* που αναλαμβάνεται (Α' Κορ. 16, 1-4· Β' Κορ. 8-9· Ρωμ. 15, 25-31) και δεν αποτελεί απλώς *έρανο αγάπης* χάριν των ενδεών αλλά *πραγματικό σύμβολο* του συνδέσμου της αγάπης-φιλίας μεταξύ εθνών και Ιουδαίων. Ερμηνεύθηκε όμως από Ιουδαιοχριστιανούς *ιουδαϊκά*: ως προσφορά προς τον Ισραήλ των *φοβουμένων* (Λκ. 7, 5· Πρ. 10, 2· πρβλ. Ιώσ. Αρχ. 14.110). Και το αποστολικό *διάταγμα* των Πρ. 15 που επικαλούνταν οι απεσταλμένοι του Ιακώβου και δεν προέβλεπε ως υποχρεωτική την περιτομή (στην οποία

⁷ Στο σημείο αυτό θα μπορούσε κάποιος να παρατηρήσει ότι και οι δύο προφήτες σχετίζονται με τον ευαγγελισμό των εθνών και συνδέουν αυτόν με πάθος.

⁸ Παραδόξως ο W. δεν ασχολείται καθόλου στο έργο του με την προϋπαρξη του Ι. Χριστού, όπως αυτή σημειώνεται στον αρχέγονο ύμνο Φιλ. 2 αλλά και προϋποτίθεται στο Γαλ. 4, 4: *«ότε δέ ήλθεν τό πλήρωμα τοῦ χρόνου, έξαπέστειλεν ό Θεός τόν Υιόν αὐτοῦ, γενόμενον έκ γυναικός, γενόμενον ὑπό Νόμον. Ο Ο. Hofius (Η «αλήθεια του Ευαγγελίου». Ερμηνευτικές και θεολογικές σκέψεις σχετικά με την αξίωση αλήθειας του παύλειου Κηρύγματος ΔΒΜ 37 [2009] 54-77 εδών 63-4 υποσ. 36) συνδέει το πλήρωμα με την ενηλικίωση και το ὑπό γυναικός με το γεγονός ότι ο Υιός του Θεού έγινε άνθρωπος για να πορευθεί στο δρόμο του θανάτου.*

⁹ Θεωρώ ότι κακώς μεταφράζεται ο όρος στα γερμανικά ως *σκλάβος* καθώς ο όρος είναι εξαιρετικά τιμητικός και στην Π.Δ. αλλά και στα ελληνορωμαϊκά χρόνια για τον λάτρη μιας θεότητας.

¹⁰ Βλ. υποσ. 6 του παρόντος άρθρου.

¹¹ Πρόκειται για όρο που μαζί με άλλους της ίδιας συνάφειας ανήκει στους τόπους της *ηθικής της φιλίας* (σελ. 40).

δεν υποβλήθηκε ο συνοδός του Π. στην Ιερουσαλήμ Τίτος, κάτι που η σύγχρονη Έρευνα βασίζει σε μία ερμηνευτικά αμφιλεγόμενη βραχυλογία [Γαλ. 2, 3-4]¹², προέβλεπε για τους μη Ιουδαίους Χριστιανούς μέσω της εφαρμογής των νωαχικών εντολών στάτους αντίστοιχου όσων **ξένων** εξακολουθούσαν να ζουν στη γη-έρετος Ισραήλ (Λευ. 17-18). Ο Π., θεωρώντας ότι η πίστη στο ένα ευαγγέλιο κατά την καινή κτίση παρέχει σε όλους την **κοινή ταυτότητα**, την κυρίαρχη πάνω σε όλες τις άλλες υφιστάμενες (ταυτότητες) που δεν καταργούνται αλλά σχετικοποιούνται, συγκρούστηκε με τους κορυφαίους Πέτρο και Βαρνάβα όταν εκείνοι αποστασιοποιήθηκαν από την κοινή τράπεζα και την ευχαριστιακή κοινωνία των εθνικοχριστιανών. Αυτό συνέβη από **υποκρισία**¹³ και ίσως διότι το θέμα δεν είχε απόλυτα ξεκαθαρισθεί στην Ιερουσαλήμ όπου οι αμφιτρύωνες ήταν Ιουδαίοι¹⁴. Κατά τον W. ο Π., που στη Γαλ. φαίνεται ακόμη πικραμένος από τη στάση των μη ορθοποδούντων Κορυφαίων που χαρακτηρίζει **δοκοῦντες** (Γαλ. 2, 6, 9), τελικά αποστασιοποιήθηκε από την αντιστοιχισμένη Εκκλησία προτιμώντας να ευαγγελίζεται *ὄχι ὅπου ὠνομάσθη Χριστός, ἵνα μὴ ἐπ’ ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ* (Ρωμ. 15, 20) και απευθυνόμενος διά των επιστολών (εκτός της Ρωμ.) κατεξοχήν σε Ε. που είχαν ιδρυθεί από τον ίδιο.

1. **Π.+Φιλοσοφία:** μετωπική σύγκρουση σε θέματα μονοθεϊσμός και πορνεία (Α' + Β' Κορ. + Κολ.). Προσαρμογή+Πρόσληψη + συμπερίληψη: *αιχμαλωτίζοντες κάθε νόημα νόημα εις υπακοή του Χριστού* (Β' Κορ. 10, 5 + Φιλ. 4 + άρειος Πάγος). Όχι σπερμολόγος αλλά το σύμπαν.
2. **Π+ Ταρσός** (σκηνοποιός + φιλοσοφία)/συναγωγή (ρητορική + εγκυκλοπαιδική γνώση)
3. **Πίστη** (Εταιρείες) : θρησκεία ή φιλοσοφία; Διωγμοί- «αθεΐα»
4. **Βάπτισμα** (ριζική μεταστροφή, ένα/μοναδικό, βαπτιστής, απαλλαγή από οργή)

ΕΠΙΜΕΤΡΟ Γ: ΑΥΤΑΡΚΕΙΑ ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΙ ΣΤΩΙΚΩΝ: 2. *Ενώ η αυτάρκεια των Στωϊκών έχει την έννοια της ολιγάρκειας, της λιτότητας και της επάρκειας στα λίγα υλικά μέσα που χρειάζεται για να ζήσει ο άνθρωπος, ο Παύλος ξέρεει να είναι αυτάρκης και στα πολλά και στη στέρηση: «χορτάζεσθαι και πεινᾶν και περισσεύειν και υστερεῖσθαι»* (Φιλ. 4,12). 3. Επίσης στην Α' Τιμ. 6, 7 πού φαίνεται ή αυτάρκεια του Παύλου να είναι παράλληλη μ' εκείνη των Στωϊκών, γιατί περιορίζεται στα στοιχειώδη υλικά αγαθά, «τροφάς και σκεπάσματα» (Α' Τιμ. 6,7), διαφοροποιείται αμέσως ή έννοια του όρου με το συνδυασμό, πού κάνει ο Παύλος, της αυτάρκειας με την **ευσέβεια**. Η **ευσέβεια**, δηλαδή η πίστη στον Χριστό και ή «εν Χριστώ ζωή», διαφοροποιούν ριζικά την έννοια του όρου στον Παύλο από τους Στωϊκούς. Ο αυτάρκης Στωϊκός κλείνεται στον εαυτό του και ζει σ' ένα αποκλειστικά ατομικό, προσωπικό ευδαιμονισμό και μακαριότητα, την απάθεια και αταραξία, πού είναι σκοπός της ζωής του. **Για τον Παύλο όμως είναι αδιανόητο να υπάρχει χριστιανός αυτάρκης χωρίς να κοινωνεί την αυτάρκεια του και στον πλησίον (Β' Κορ. 9, 6-13).** Στο νου και τη ζωή του αποστόλου δεν έχει ο όρος ευδαιμονιστικό χαρακτήρα, αλλά κυρίως την έννοια του πάθους. Είναι απλά μέσο που βοηθά τον άνθρωπο να φθάσει στο σκοπό, πού είναι ή τελείωση, η θέωση «ζω δε ούκέτι εγώ ζει δε εν έμοι Χριστός» (Γαλ. 2,20). Για τους Στωϊκούς η αυτάρκεια είναι θέμα λογικής, δηλαδή υγιούς ή ασθενούς λειτουργίας του ηγεμονικού, ενώ για τον Παύλο είναι αποτέλεσμα της θείας Χάριτος. Στους πρώτους είναι ατομικό κατόρθωμα, ενώ στον Παύλο είναι δωρεά του Θεού πού ενισχύει και την ατομική προσπάθεια (Ρωμ. 5,5. 8,35 εξ. Α' Κορ. 4,9-13. Β' Κορ. 6, 4-10 κ.ά.). 6. Οι Στωϊκοί είναι αυτάρκεις, δηλαδή ολιγαρκείς και λιτοί στη χρήση των υλικών αγαθών, γιατί τα θεωρούν αιτία του κάκου, πού προκαλούν την επιθυμία και τα πάθη. Ο Παύλος όμως τα υλικά αγαθά τα θεωρεί ευλογία του Θεού και εύχεται μάλιστα στους χριστιανούς της Κορίνθου «*ίνα εν παντί πάντοτε πασαν αυτάρκειαν έχοντες περισσεύητε εις πάν έργων αγαθών*» (Β' Κορ. 9,8). 7. Η αυτάρκεια των Στωϊκών με την έννοια της αυτοτέλειας του ατόμου και της ανεξαρτητοποιήσεως του ανθρώπου από τον θεό αποτελεί για τον Παύλο την

¹² Ο Ι. Χρυσόστομος (PG 61.635) ερμηνεύει ακριβώς αντίθετα.

¹³ Για τη θεολογική και όχι ηθική σημασία του όρου βλ. Hofius ό.π. 55.

¹⁴ Ο Hofius (ό.π.) διακρίνει τους ιουδαιοχριστιανούς του Γαλ. 2, 12β που συνδέονται με τον Ιάκωβο τον αδελφόθεο και ενδιαφέρονται για την εφαρμογή των διατάξεων περί τροφών από τους **εξ Εβραίων χριστιανούς** και τους ψευδαδέλφους των στ. 4-5 που προκαλούν σύγχυση στις γαλατικές κοινότητες και απαιτούν πλήρη τήρηση του Νόμου και από τους εθνικοχριστιανούς.

πιο φοβερή βλασφημία (Β' Κορ. 11,30. 12,5.9.13,4-9). 8. Η ουσιαστική διαφορά του Παύλου και των Στωϊκών βρίσκεται στο ότι, ενώ στον Παύλο έχουμε μια χριστοκεντρική ερμηνεία του όρου «ζην κατά Χριστόν», στους Στωϊκούς έχουμε καθαρά μια ατομοκεντρική-άνθρωποκεντρική ερμηνεία, «ζην κατά φύσιν»¹⁵.

Η ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Από το βιβλίο μου: *Ο απ. Παύλος στην Αθήνα. Συγχρονική Ερμηνεία του Πρ. 17*, Αθήνα: Άθως 2009, passim

Παρότι ο απόστολος Παύλος (Π.) εκτιμάται ως ο Πρώτος μετά τον Ένα που κυριολεκτικά αναλώθηκε στο έργο τής διάδοσης του Ευαγγελίου, οι περισσότεροι ερμηνευτές θεωρούν ότι τα δεκαπέντε έτη που κήρυξε η σκέψη του και ο τρόπος έκφρασης παρέμειναν σταθερά και αναλλοίωτα. Γι' αυτό και με πολύ ευκολία αρκετές επιστολές του θεωρούνται προϊόντα των μαθητών του ή και ψευδεπίγραφες. Αντιθέτως ήδη ο Ωριγένης στον Πρόλογο του Υπομνήματος στην *Προς Ρωμαίους* επισημαίνει ότι ο Απόστολος των Εθνών κατά τη διάρκεια της πορείας του «ωρίμασε». Σε αυτό το άρθρο θα παρατηρήσουμε κάποιες αλλαγές που παρατηρούνται στη στάση και στο κήρυγμα του Π. όταν πάτησε το πόδι του στην Αθήνα, αποβιβαζόμενος στο λιμένα του Πειραιά ή του Φαλήρου. Το γεγονός περιγράφει ο Λουκάς στις *Πράξεις* (17, 16-33)¹⁶.

1. Η έλευση στο κλεινόν άστυ, ενώ για τους περισσότερους κατοίκους και μάλιστα τους νέους αριστοκράτες της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας είχε το χαρακτήρα «ιεραποδημίας» αφού γοήτευε όχι τόσο με το παρόν της όσο με το «κλασικό» παρελθόν της, για τον Ιουδαίο στην καταγωγή Π., ο οποίος οδηγήθηκε εκεί διωγμένος από τους ομοφύλους του, δεν προκαλεί μόνον απο-γοήτευση αλλά και ιερή αγανάκτηση, *παροξυσμό*. Αυτό το αίσθημα, που επιτείνεται και από τη *μοναξιά* που βιώνει, αφού για πρώτη φορά στην περιοδεία του μένει μόνος, προκαλείται από το γεγονός ότι η κατεξοχήν Πόλη τής δημοκρατίας και της τέχνης, της Σοφίας και του Σωκράτη υποκλίνεται ενώπιον των *ματαίων*. Παρά το κάλλος των αγαλμάτων (< *ἀγάλλομαι*) είναι *κατείδωλος* (είδωλο = το ομοίωμα, το φάντασμα, η σκιά) αφού ταυτόχρονα δεν αναζητά το όντως ον (αυτό που πραγματικά υπάρχει) αλλά αρέσκεται στο να ακούει το *καινού* έστω κι αν αυτό είναι κενό μόνο για να ικανοποιεί την περιέργειά της. Έτσι στην περίπτωση τής αρχικής συνάντησης του Π. με την «πνευματική ατμόσφαιρα» των Αθηνών βιώνεται η διαφορετικότητα δύο κόσμων: Ο Ιουδαίος ρωτούσε «τι πρέπει να κάνω;», ενώ ο Έλληνας ρωτούσε «γιατί πρέπει να το κάνω;» [...] Ο Ιουδαίος πίστευε στην ομορφιά της ιερότητας, ενώ ο Έλληνας στην ιερότητα της ομορφιάς. Η εγκόσμια ζωή θα είχε εξιδανικευτεί αν είχε αναπτύξει ταυτόχρονα το διακαή πόθο για την κοινωνική δικαιοσύνη ενός Αμώς ή Ησαΐα και την καθαρά σοφία ενός Σωκράτη ή Πλάτωνα, τον ηθικό ενθουσιασμό ενός Ιερεμία και την καλλιτεχνική ευφύια ενός Πραξιτέλη. **Δυστυχώς, το καλύτερο στοιχείο του Ελληνικού πνεύματος δεν συναντήθηκε με το καλύτερο στοιχείο του ιουδαϊκού πνεύματος** (Abram Leon Sachar).
2. Το εντυπωσιακό στην περίπτωση του φαρισαίου Παύλου είναι ότι ο αρχικός του *παροξυσμός* δεν τον οδηγεί στον *αφορισμό* του από τον «ακάθαρτο» κόσμο (φεύγε και σώζου Ησ. 52, 11· Β' Κορ. 6, 17), αλλά μεταστοιχειώνεται σε ιεραποστολικό «ζήλο» μεταλαμπάδευσης του ευαγγελικού μηνύματος προς τους *μη έχοντας* έλπιδα παρά τη μετοχή τους στα Ελευσίνεια Μυστήρια. Ο Απόστολος των Εθνών δεν παραμένει στατικός, αλλά *διέρχεται* το κλεινόν άστυ, ρήμα που δεν υποδηλώνει μόνον την κίνηση (περιήγησή) του εντός της πόλης αλλά και την «κατάδυση» από τα *φαινόμενα* που συνήθως απατούν, από τη λαμπερή επιφάνεια δηλ. των *βδελυκτών* (= σιχαμερών) ειδώλων στην αγωνιώδη υπαρξιακή αναζήτηση του θείου, το *άγγιγμα του πατέρα* της ανθρώπινης φύσης που αυτά εκφράζουν. Αυτή η κίνηση τον οδηγεί σε μία *άλλη νηφάλια προσέγγιση* της ελληνικής θρησκευτικότητας, η οποία εκφράζεται με τη διατύπωση *ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα* (και όχι τα είδωλα) *ἡμῶν* (στ. 23).
3. Πλέον ο Π. δεν *κηρύττει*, όπως συνήθιζε, μόνο στη Συναγωγή τα Σάββατα, αλλά *διαλέγεται* καθημερινά στο Κέντρο της Αθήνας, την Αγορά, απευθυνόμενος σε ένα ποικίλο ακροατήριο

¹⁵ Χ. Ατματζίδη, «Ποικιλομορφία ή ενότητα στη θεολογία της Καινής Διαθήκης; Το παράδειγμα της αγάπης και του πλούτου στις παύλειες επιστολές», Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεολογική Σχολή, *Εἰς Μαρτύριον τοῖς ἔθνεσιν, Τόμος χαριστήριος εἰς τὸν Οἰκουμηνικόν Πατριάρχην*, Θεσσαλονίκη 2011, 25-46.· G. Fee, *Paul's Letter to the Philippians*, 427.

¹⁶ Περισσότερες λεπτομέρειες βλ. το Σ.Σ. Δεσπότη, *Ο Απόστολος Παύλος στην Αθήνα*, Αθήνα: Άθως 2009.

(*παρατυγχάνοντες*, φιλοσόφους, ξένους). Το πρόσωπό του μάλιστα δεν ακτινοβολεί όπως αυτό του Στεφάνου πριν την Απολογία του (Πρ. 6, 8-15) και ο ίδιος δεν επιτελεί *τέρατα και σημεία μεγάλα*, εξορκισμούς και αφορισμούς, προκειμένου να *γοητεύσει* και να αποστομώσει ιδίως τους σοφούς που έχει απέναντί του (πρβλ. *Πράξεις Φιλίππου*).

4. Ενώ μάλλον οι Επικούρειοι τον υβρίζουν ως *σπερμολόγο* και οι Στωικοί ως *δαιμονολόγο*, ο Απόστολος των Εθνών (εξ αφορμής και των Ερμών και των φαλλών στην είσοδο της Αγοράς και τις διασταυρώσεις των οδών της αρχαίας Αθήνας), δεν «απαντά» κατακεραυνώνοντας την ανηθικότητα (τα *πάθη της ατιμίας*) των ακροατών του, την οποία αντιθέτως θα εξάρει στα κεφ. Ρωμ. 1-2 ως αποτέλεσμα της αλλοίωσης της έννοιας περί του Θεού που οδηγεί στο ξέσπασμα της Οργής Του. Σημειωτέον ότι το περιορθέον «διονυσιακό» κλίμα και η γενικότερα διαφθορά της κοινωνίας και μάλιστα της αθηναϊκής θεωρούνταν ως στοιχείο παρακμής ακόμη και από τους εθνικούς περιοδεύοντες κήρυκες, όπως τον Απολλώνιο (Φιλόστρ., *Απολλώνιος* 41-2). Δε χρησιμοποιεί καν στην Ομιλία του χωρία της Α.Γ. όπως συνήθιζε σε αντίστοιχες Ομιλίες για να σημάνει την εκπλήρωση μεσσιανικών προφητειών που διακηρύχτηκαν πριν από αιώνες. Ως *εφαλτήριο* της Δημηγορίας του χρησιμοποιεί έναν ειδωλολατρικό βωμό προς τιμήν του Αγνώστου Θεού και ως τεκμήριο της κατ' εικόνα δημιουργίας εκάστου ανθρώπου ένα χωρίο του δημοφιλούς Αράτου (*Φαινόμενα* 5). Μάλιστα στην Εισαγωγή της Ομιλίας του προσπαθεί να προσεταιριστεί το ακροατήριό του, επαινώντας το για το δέος/το σεβασμό που εκείνο τρέφει προς το θείο. Γι' αυτό και χρησιμοποιεί έναν διφορούμενο όρο (όπως κατόπιν πράττει με τους όρους *πίστις, γνώσις/άγνοια, μετάνοια*), το *δεισιδαίμων* σε συνδυασμό με το *εὐσεβείτε*. Ο Π. το μόνο το οποίο μέμφεται είναι η *άγνοια*, η οποία υφίσταται για πολλούς χρόνους και όμως συγχωρεί ο Θεός.
5. Ενώ ο ακροατής αναμένει το Κυρίως Θέμα της Ομιλίας να αφιερωθεί στον Ιησού Χριστό και την Ανάσταση, καθώς γι' αυτό το ζεύγος οηγήθηκε ο Π. στον Άρειο Πάγο, αυτή καταρχήν επικεντρώνεται στον γνωστό Αγνώστο που κηρύττει ο Απόστολος των Εθνών. Είναι αλήθεια ότι δεν μπορεί να κατανοήσει κάποιος το έργο της σωτηρίας που πραγματοποίησε ο Ιησούς Χριστός για τον κόσμο και τον άνθρωπο, εάν τον διαχωρίσει (όπως συμβαίνει σήμερα) από τον «εβραίο» Θεό της Π.Δ.. Η Ομιλία βασίζεται σε τρεις αρνήσεις: ο Θεός δεν έχει ανάγκη (α) από Ναό/ναούς και (β) από *θεραπεία/θυσίες*, ενώ (γ) εμείς οι άνθρωποι που τον αναζητάμε μέσα στο σκότος πρέπει να πάψουμε να τον ειδωλοποιούμε· να τον μετατρέπουμε σε προβολή και αντικείμενο των φαντασιώσεών μας, κατασκευάζοντας ειδωλά Του κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν δική μας. Είναι χαρακτηριστικό το πόσο ανάγλυφα στο Κυρίως Θέμα της Ομιλίας κυριαρχούν (α) το μοτίβο του ανθρώπινου χεριού, που επιχειρεί με την τέχνη και τη θρησκεία να «περι-γράψει» το θείο, και (β) ρήματα, που σχετίζονται με την υπόσταση του Θεού, η οποία, ενώ ζωοποιεί και συνέχει το Σύμπαν, ταυτόχρονα «υπάρχει» πλησίον εκάστου ανθρώπου προσωπικά (ανεξάρτητα από τη φυλή, το φύλο ή την εθνότητα, αφού όλοι καταγόμαστε από τον Ένα).
6. Ο ίδιος ο Ιησός όπως και ο προπάτορας του ανθρώπινου γένους (ο Αδάμ) δεν κατονομάζονται καν. Ενώ ο Π. θα μπορούσε να αντιπαραθέσει τον Ιησού προς την ένοπλη Σοφία-Αθηνά (στη σκιά της οποίας αγόρευε) ή τον απρόσωπο Λόγο των Στωικών, ο Χριστός αναφέρεται απλώς στον Επίλογο της Ομιλίας ως ο *άνδρας* (vir). Και με αυτόν τον τρόπο ο Απόστολος των Εθνών απαντά στην ανάγκη της εποχής για έναν σοφό μεσίτη/μάρτυρα μεταξύ Θεού και ανθρώπων, ο οποίος με τη δύναμη του Θεού και του Πνεύματός Του θα λειτουργεί ως πρότυπο-Εικόνα, σηκώνοντας διά των παθών του το βαρύ φορτίο των ενοχών για να θεσμοθετήσει μια διαφορετικού τύπου λατρεία/σχέση με τον Θεό (μακριά από την «συναλλαγματική» εμπορικοποίησή της μέσω των «θυσιών»). Επιπλέον δεν περιγράφει ο Π. ούτε την ενανθρώπιση-*σάρκωση*, η οποία πραγματοποιήθηκε στο πλήρωμα των χρόνων αλλά αποτελούσε κατεξοχήν πέτρα σκανδάλου για την ελληνική σκέψη παρότι κυκλοφορούσαν παράλληλες αφηγήσεις σχετικές με την εκ παρθένου γέννηση θείων ανδρών. Επίσης δεν αναφέρεται καθόλου στο άδικο σταυρικό Πάθος του Ιησού, γεγονός το οποίο θα τον παραλλήλιζε με τον Σωκράτη αλλά και τον Προμηθέα της ελληνικής τραγωδίας. Ίσως όλα αυτά θα τα μνημόνευε σε μία δευτερολογία αφού όμως ήδη είχε κεντρίσει το ενδιαφέρον-το «πάθος» των ακροατών του. Σ' αυτό

αλλά και τη μετάνοια (= αλλαγή τρόπου σκέψης αλλά και στάσης ζωής) εδώ και τώρα αποσκοπεί το επιλογικό άλμα που επιχειρεί από τα πολλά χρόνια της άγνοιας (και σε αυτά εντάσσονται και τα κλασικά χρόνια του Σωκράτη) που αποτελούν πλέον παρελθόν στη μελλοντική παγκόσμια Κρίση, που θα διεξάγει τη μία Ημέρα Εκείνος που αναστήθηκε από το γνωστό Άγνωστο ο οποίος εξακολουθεί να ενεργεί στον Κόσμο και την Ιστορία ως Δημιουργός αλλά και Αναδημιουργός.

7. Μόλις ακούγεται το κήρυγμα της ανάστασης των νεκρών, η Ομιλία του Π. διακόπτεται, καθώς αυτή η ελπίδα ήταν αδιανόητη κυρίως για τους φιλοσόφους όπως ήταν και για τους μονοθεϊστές αρχιερείς! Οι αντιδράσεις στην αρεοπαγίτικη Ομιλία είναι δύο ειδών: (α) ο χλευασμός, μάλλον από την πλευρά των Επικουρείων, οι οποίοι θεωρούσαν τον θάνατο ως διάλυση για την ανθρωπινή ύπαρξη (αφού όσο ζω δεν υπάρχει θάνατος και όταν αυτός έλθει εγώ δεν θα ζω), και (β) η παραπομπή στις «ελληνικές» καλένδες από τους Στωικούς, καθώς γι' αυτούς η όποια μεταθανάτια ύπαρξη αφορούσε στο «πώς να σώσω την ψυχή (και μάλιστα) μου» και όχι το κορμί, το σωματίδιον που είναι προορισμένο για τα σκουλήκια. Οι μόνιμοι ανταποκρίνονται είναι (α) ο Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης, (β) η Δάμαρις και (γ) έτεροι σὺν αὐτοῖς. Δεν περιγράφεται η ίδρυση κάποιας κατ' οίκον Εκκλησίας, ούτε ο Π. απευθύνει κατόπιν κάποια επιστολή ή χαιρετισμό. Εάν ο Λουκάς είχε κατασκευάσει εκ του μηδενός τη συγκεκριμένη αφήγηση σχετικά με την παρουσία του Π. στην Αθήνα, τότε θα έδινε πανηγυρικό τόνο στην ανταπόκριση των ακροατών της αρεοπαγίτικης Ομιλίας στην Αθήνα, αφού αυτό θα εκπλήρωνε άρτια τη στοχοθεσία του έργου του· το να αποδείξει δηλ. ότι ο Χριστιανισμός δεν είναι μια καινή/κενή δεισδαίμονια αλλά η κατεξοχήν φιλο-Σοφία, η οποία ανταποκρίνεται στις αναζητήσεις των φιλοσοφικών ρευμάτων που επιχειρούσαν με την «τέχνη του θανάτου» να δώσουν νόημα ζωής στους κοσμοπολίτες της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Και ο ίδιος Π. παρουσιάζεται μετά την Ομιλία, όχι μόνο να αποσύρεται από το μέσον του Αρείου Πάγου, αλλά απογοητευμένος ίσως και ο ίδιος από την αποτυχία της προσαρμογής του, να επανέρχεται στην παλιά του στρατηγική. Ο ίδιος Χριστιανισμός θα χρειαστεί πέντε ολόκληρους αιώνες για να στεριώσει στην Αθήνα.

Από τα ανωτέρω καθίσταται φανερό ότι ο Χριστιανισμός δεν είναι δυνατόν να τυποποιείται αφού ποτέ ο ίδιος δεν κλωνοποιεί τους ίδιους τους κήρυκές του, οι οποίοι με τη σειρά τους καλούνται να εκπέμψουν διακριτικά το λόγο τους (χωρίς να αλλοιώνουν το μήνυμα) στη «γλώσσα» των ακροατών τους βιώνοντας καθ' Οδόν (όπως ονομαζόταν αρχικά ο Χριστιανισμός που γινόταν αντιληπτός ως Πορεία) και την αποτυχία. Το ζητούμενο είναι μέσα από τις διαφορετικές «γλώσσες» τελικά να δοξάζεται ο γνωστός Άγνωστος με τον τρόπο που εκείνος επιθυμεί και βέβαια όχι πάντα με το να «γεμίζουν οι Εκκλησίες»!

ΕΠΙΜΕΤΡΟ Β: ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΑΙ ΙΗΣΟΥΣ

I. ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ

- 1) Ο πρώτος έζησε στη λεγόμενη αξονική περίοδο της ιστορίας (5^{ος} αι.) στο πλαίσιο της πόλης-κράτους, τους νόμους της οποίας σεβάστηκε με θρησκευτική ευλάβεια άχρι τέλους. Ο δεύτερος έζησε επίσης σε μία κρίσιμη καμπή της παγκόσμιας ιστορίας, όταν για πρώτη φορά μέσω του Αλεξάνδρου και του Οκταβιανού έχουμε σε αυτήν (την ιστορία) το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης. Και ο Ιησούς, παρότι τελικά καταδικάστηκε ως πολιτικός επαναστάτης, δεν αμφισβήτησε το πολιτικό status quo.

- 2) Δεν άφησαν γραπτά κείμενα και έζησαν φτωχά¹⁷. Είχαν όμως ζηλωτές μαθητές οι οποίοι διέσωσαν τους λόγους τους (Διατρ.1.19.4-6)¹⁸. Καθοδηγούνταν από το δαιμόνιο (ο πρώτος) - το Πνεύμα του Θεού (ο δεύτερος) έχοντας τη συνείδηση ότι επιτελούν θεία αποστολή και αναπτύσσοντας και οι δύο δημόσια δράση με επίκεντρο την κοινή τράπεζα. Η σχέση τους με τους νέους/τα παιδιά ήταν ιδιαίτερη (Πλάτων Ευθύδ. Ξενοφών Απομνημ. 1.1.1. Φιλόστρατος Βίος 7.11).
- 3) Και οι δύο έστρεψαν το βλέμμα των συν-ομιλητών τους στο λαβύρινθο της ανθρώπινης ψυχής προ(σ)καλώντας σε *μετά-νοια*. Φυσικά ο πρώτος εξήρε τη δύναμη του ανθρώπινου λόγου, του ηγεμονικού της ψυχής προκειμένου να επιτευχθεί το δελφικό *Γνώθι σαυτόν*, ενώ ο δεύτερος την εξάρτηση από την αγαπητική δύναμη του Λόγου του Θεού και τη σημασία όχι απλώς της φιλίας ή του έρωτα αλλά της αγάπης προς το Θεό-Αββά και προς πάντες (πρβλ. Ιω. 8, 32: *Γνώσεσθε την αλήθειαν [σημ.: όπου η αλήθεια είναι Πρόσωπο, ο Χριστός], και ή αλήθεια έλευθερώσει ύμās*)¹⁹. Και των δύο το κήρυγμα ήταν ελεγκτικό, ενώ χαρακτηρίζονταν από την πραότητα (Διατρ. 2.12.14-16). Μέσω της διαλεκτικής-μαιευτικής ο πρώτος, ο οποίος ήταν και υιός μαίας, και του κηρύγματος-θεραπευτικής ο δεύτερος - ο υιός της Παρθένου, συνέβαλαν στην ελευθερία – σωτηρία (=ολοκληρία <σάω, σώς) των ακροατών τους (Επίκτ. Διατρ. 4.7.28-31).
- 4) Και οι δύο μία ολόκληρη ζωή προετοιμάζονταν για το πάθος (Διατρ. 2.2.8-10). Καταδικάστηκαν από την άρχουσα τάξη του λαού τους (ο μεν από την πολιτική, ο δε από την ιερατική) (Πλάτων Απολ. 1.17γ. 17.30β Διογένης Βίοι 2.21) επειδή η θρησκευτικότητά τους διαφοροποιούνταν από την παραδεδομένη θυσιαστική σχέση με το Θεό που υπηρετούσε το ιερατείο²⁰.

¹⁷ Σημειώνει ο Ι. Χ. Χριστοδούλου (Το Σωκρατικό Πρότυπο στη Φιλοσοφία του Επικτήτου, *Επίκτητος Διατριβή Α'*, Αθήνα: Ζήτρος 2002, 295-333, 295-296: *Έχει να κάνει με την απαξίωση του γραπτού λόγου; Με την απαξίωση του γραπτού φιλοσοφικού λόγου; Ή μήπως πρόκειται για επιδεικτική πριμοδότηση του ζώντος φιλοσοφικού λόγου, που είναι και για τους δυο φιλοσόφους διαλεκτικός και διαμορφώνεται με τη συζήτηση, την κοινή αναζήτηση του φιλοσόφου - δασκάλου και των φιλοσοφούντων μαθητών; Μήπως, ακόμα περισσότερο, πρόκειται για εμμονή στον ζωντανό, που είναι ο προφορικός λόγος, και απαξίωση του νεκρού, που είναι ο γραπτός λόγος, και αυτό ως πριμοδότηση, κατεξοχήν, της ίδιας της ζωής και απαξίωση του θανάτου; Για την απάντηση δε μπορεί κανείς να είναι σίγουρος, αλλά το πρόβλημα αξίζει να τεθεί.*

¹⁸ Πρβλ. την πρόκληση του Σωκράτη στον Ξενοφώντα: *έπου τοίνυν και μάνθανε* (Διογ. Λαέρτιος 2,48)

¹⁹ Ενώ η εκδικητικότητα στην αρχαιότητα αποτελούσε ύψιστη αρετή ο Σωκράτης διακηρύσσει στον Κρίτωνα: *Ούδενί τρόπω φαιμέν έκόντας άδικητέον εΐναι, ή τινί μέν άδικητέον τρόπω τινί δέ ού; ή ούδαμώς τό γε άδικεΐν ούτε άγαθόν ούτε καλόν, ως πολλάκις ήμΐν και έν τώ έμπροσθεν χρόνω ώμολογήθη;* (49a). Σε αυτό το κείμενο θεωρείται ως απόπημα το *ανταδικεΐν* ή το *αντικακουργεΐν*. Δεν υποστηρίζεται όμως και η ενεργητική αγάπη προς τους εχθρούς.

²⁰ Έχουν γίνει πολλές προσπάθειες επί τη βάσει φιλολογικών ή μορφολογικών κριτηρίων να αποδοθεί η καταδίκη του Ιησού από το Συνέδριο στη γόνιμη φαντασία των Ευαγγελιστών και σε κατηγορητικές, απολογητικές ή λατρευτικές σκοπιμότητες της Εκκλησίας. Οι Theissen-Merz *Jesus*, 393 κε. συνοψίζουν τη μέχρι τούδε έρευνα ως εξής: Ο R. Bu l t m a n η περιορίζει τον ιστορικό πυρήνα της διήγησης του Πάθους στη σύλληψη, την παράδοση του Ιησού στον Πιλάτο, την καταδίκη και τη σταύρωση. Ο M. D i b e l i u s χαρακτηρίζει τη διήγηση *Κήρυγμα*, ο G. B e r t a m *λατρευτικό μύθο* και ο D. D o r m e y e r *Παραίνεση*. Οι Ευαγγελιστές σύμφωνα με τη μέχρι τότε κρατούσα άποψη προσπαθούν να απενοχοποιήσουν τη ρωμαϊκή αρχή και κατ' επέκταση και το χριστιανικό κίνημα από την κατηγορία ότι ο Ιησούς σταυρώθηκε από τον εκπρόσωπο της Pax Romana ως κοινός επαναστάτης και να ρίξουν το λίθο του αναθέματος στις ιουδαϊκές αρχές. Στο Λουκά, μάλιστα, την αθωότητα του Ιησού τη διακηρύσσει τόσο ο Πιλάτος (πρβλ. Ιω. 19, 11) όσο και ο Ηρώδης Αντύπας (23, 6-12). Η δαιμονοποίηση των Ιουδαίων, οι οποίοι στο Ματθαίο (27, 25) κρουαάζουν *τό αίμα αυτού έφ' ήμās και επί τὰ τέκνα ήμών*, κορυφώνεται στην ύστερη χριστιανική αποκαλυπτική γραμματεία (Ευαγγέλιο Πέτρου 11, 46' Αρχεία Πιλάτου). Καταρχάς πρέπει να υπογραμμισθεί ότι δεν καταδικάζονται οι Ιουδαίοι συλλήβδην ως σταυρωτές του Ιησού, καθώς ο ίδιος ο Μάρκος στο 9, 31 σημειώνει *παραδοθήσεται εις χείρας ανθρώπων*, ενώ και ο Λουκάς στο 18, 22 υπογραμμίζει τη συμβολή των εθνών στο Πάθος (πρβλ. Πρ. 4, 25-27). Η ιστορικότητα της διηγήσεως των Συνοπτικών δεν πρέπει να αμφισβητείται αφού, όπως ο P e s c h, *Das Markusevangelium II*, 1-25 απέδειξε, η διήγηση προέρχεται πιθανότατα πριν το 37 π.Χ. όσο αρχιερέας ήταν ακόμη ο ηθικός αυτουργός της Σταύρωσης, ο Καϊάφας, ο οποίος ακριβώς γι' αυτό το λόγο δεν κατονομάζεται στο κατά Μάρκον. Με ανάλογο τρόπο ενήργησε η ιουδαϊκή αριστοκρατία όταν αντιμετώπισε τον Ιησού υιό του Ανανία, ο οποίος επίσης προσέβαλε το Ναό τέσσερα έτη προ του Πολέμου (6, 300 κε.). Τον παρέδωσε και αυτόν στο Ρωμαίο ηγεμόνα. Η καταδίκη του Ιησού από τους Ιουδαίους μαρτυρείται σε μια ιδιωτική επιστολή που έστειλε ο Σύρος Στωικός M a r a b a r

- 5) Προφητεύουν κατά ή μετά τη δίκη τους την τιμωρία των δικαστών τους. Στη διάρκεια της δίκης η κατηγορία τεκμηριώνεται με ψευδομάρτυρες (Ξεν. Απολ. 24). Και οι δύο ενώπιον των δικαστών δε διστάζουν μάλιστα να εκφράσουν τη μοναδικότητά τους, ο μὲν ανακαλώντας το δελφικό χρησμό που εξήρε την αξία του (Ξενοφ. Απολ. 15) και ο δεύτερος ταυτίζοντας τον εαυτό του με τον Υἱὸ τοῦ Ἀνθρώπου (πρβλ. ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος - Ecce Homo Ιω. 19, 5), ο οποίος θα δοξαστεί με το πάθος και θα ἔλθει να κρίνει την Οικουμένη²¹. Ἐτσι προκαλούν το φθόνο και την καταδικαστική τους τιμωρία.
- 6) Ο πρώτος προβλήθηκε κατόπιν ως το πρότυπο-ο ἅγιος των Φιλοσόφων και ο δεύτερος ως ο Κύριος της Εκκλησίας. Και των δύο ο θάνατος εἶχε ἀπήχηση προκαλώντας σοκ. Ο Σωκράτης ἀναδείχθηκε ἔτσι ως ο πρώτος μάρτυρας φιλόσοφος, ὅπως και ο Ἰησοῦς ως ο μόνος εσταυρωμένος (ἀλλά και ἀναστημένος, ὅπως θα δούμε παρακάτω) Θεός. Ἐτσι στα πρωτοχριστιανικά χρόνια δεν ενοχλοῦσε τους ἔλληνες φιλοσόφους τόσο το πάθος του Ἰησοῦ ὅσο το ἀτιμωτικό στοιχείο αὐτοῦ (του πάθους)²². Ἴδῃ στο Κατὰ Λουκά το Πάθος του Ἰησοῦ ἔχει ἀρκετά στοιχεία του μαρτυρίου του σοφοῦ.

II. ΔΙΑΦΟΡΕΣ

- 1) Ο Σ. ἔγγαμος ο ἴδιος και πατέρας δίδαξε στην ἀγορά των Ἀθηνῶν. Ο δεύτερος ἄγαμος, ἔχοντας ταπεινή καταγωγή και προερχόμενος ἀπὸ τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα (ὅταν πρὶν χειρῶνακτας, τέκτων) περιόδευσε στην ἐπαρχία της Γαλιλαίας των Ἐθνῶν περίπου σαν κυνικός, ἐνῶ δεν ἐπισκέφθηκε πόλεις με ἑλληνική κουλτούρα (Τιβεριάδα-Σεπφώριδα). Επιπλέον τέλεσε και θεραπείες και μάλιστα ἐξορκισμούς δαιμονίων, ἀν και ο ὅρος δαιμόνιο δεν ταυτίζεται στα Ευαγγέλια με τη θεία συνειδησιακή φωνή του Σωκράτη.
- 2) Ο Σ. δολοφονήθηκε σε ηλικία 70 ἐτῶν πίνοντας ἀτάραχος το κῶνιο, ἐνῶ ο Ἰησοῦς στην ἀκμή της ηλικίας του (33 ἐτῶν) μετὰ ἀπὸ δράση μόλις τριῶν ἐτῶν. Ο δεύτερος υπέστη ἐπίσης ἐκούσια τον πιο ἐπώδυνο και ἐπονεϊδιστο θάνατο του Σταυροῦ που προοριζόταν μόνο για σκλάβους, ἔχοντας πρὶν δεχτεῖ ἀφόρητη ψυχολογική και σωματική βία (πρβλ. ἐμπαιγμούς, ἀνάκριση σε δύο δικαστήρια, μαστίγωση/φραγγέλωση, ἀκάνθινο στέφανο, μεταφορά του Σταυροῦ).

Σαγαρίον στο γυιο του ἀπὸ μια ρωμαϊκή φυλακή λίγο μετὰ το 73 μ.Χ. (ὁπότε και ο βασιλεὺς Ἀντίοχος Δ΄ ἐκδιώχθηκε ἀπὸ τα Σαμόσατα) και ἀποτελεῖ την ἀρχαιότερη ἴσως ἐξωβιβλική μαρτυρία για τον Ἰησοῦ. Αὐτός θεωρεῖ ως ἀποκλειστικούς υπευθύνους της σταύρωσης τους Ἰουδαίους. Με ἀφορμή την ἐπικείμενη θανατική του ἐκτέλεση γράφει πλήθος παροτρύνσεων και συμβουλῶν πρὸς το παιδί του, το οποίο και προτρέπει να ἀποκτήσει τη Σοφία. Μπορεῖ οι Σοφοί σε αὐτό τον κόσμο να καταδιώκονται δια της βίας και συκοφαντίας, ἡ Σοφία ὅμως παραμένει αἰώνια. Ὡς παραδείγματα προσκομίζει (ἐκτός του Σωκράτη και του Πυθαγόρα) τον Ἰησοῦ, του οποίου το ὄνομα δεν ἀναφέρει. Θεωρεῖ την ἄλωση της Ἱερουσαλὴμ ως συνέπεια αὐτοῦ του γεγονότος (Μτ. 22, 7 27, 5).

²¹ Στην ἐρώτηση του ἀρχιερέα ο Ἰησοῦς για πρώτη φορά λύνει την ἐπίμονη σιωπή, ἡ οποία τον διακρίνει σε ὅλη τη διάρκεια του Πάθους του (Μκ. 53, 7 Ψ. 36 [37], 15 Α΄ Πέ. 2, 22) και ἀπαντᾷ καταφατικά²¹, συμπληρώνοντας μάλιστα ὅτι ἡ ὑψώση του στο Σταυρὸ θα συνδυαστεῖ με την Ἐνθρόνισή του στα δεξιά του Πατέρα και την ἔλευσή του πάνω στις νεφέλες του οὐρανοῦ: ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἐγὼ εἰμι, και ὄψεσθε τὸν Υἱὸν τοῦ Ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν καθημένον τῆς Δυνάμεως και²¹ ἔρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. Στο λόγιο αὐτοῦ του Ἰησοῦ γίνεται ἐμμεση ἀναφορά στον Ψ. 109 (110), 1 (πρβλ. Πρ. 2, 30-6) και στο Δν. 7 (πρβλ. Ἀκ. 12, 8 Μτ. 25, 31-46).

²² Πρβλ. τους ἰσχυρισμούς του Κέλσου: Πόσω δ΄ ἦν ὑμῖν ἄμεινον, ἐπειδὴ γε καινοτομησαί τι ἐπεθυμήσατε, περὶ ἄλλον τινὰ τῶν γενναίως ἀποθανόντων και θεῖον μῦθον δέξασθαι δυναμένων σπουδάσαι; Φέρε, εἰ μὴ ἤρσεκεν Ἡρακλῆς και Ἀσκληπιός και οἱ πάλαι δεδοξασμένοι, Ὀρφέα εἶχετε, ἀνδρα ὁμολογουμένως ὁσίω χρησάμενον πνεύματι και αὐτὸν βιαίως ἀποθανόντα. Ἀλλ΄ ἴσως ὑπ΄ ἄλλων προεὶληπτο. **Ἀνάξαρχον** γοῦν, ὃς εἰς ὄλμον ἐμβληθεὶς και παρανομώτατα συντριβόμενος εὔ μάλα κατεφρόνει τῆς κολάσεως λέγων· Πτίσσε, πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, αὐτὸν γὰρ οὐ πτίσσεις· θεῖου τινὸς ὡς ἀληθῶς πνεύματος ἢ φωνῆ. Ἀλλὰ και τούτω φθάσαντές τινες ἠκολούθησαν φυσικοί. Οὐκοῦν **Ἐπίκτητον**; Ὅς τοῦ δεσπότου στρεβλοῦντος αὐτοῦ τὸ σκέλος ὑπομειδιῶν ἀνεκπλήκτως ἔλεγε· Κατάσσεις, και κατάξαντος Οὐκ ἔλεγον, εἶπεν, ὅτι κατάσσεις; **Τί τοιοῦτον ὁ ὑμέτερος Θεός κολαζόμενος ἐφθέγγατο**; Ὑμεῖς δὲ κἂν Σίβυλλαν, ἧ χρῶνταιί τινες ὑμῶν, εἰκότως ἂν μᾶλλον προεστήσασθε ὡς τοῦ θεοῦ παῖδα· νῦν δὲ παρεγγράφειν μὲν εἰς τὰ ἐκείνης πολλὰ και θλάσφημα εἰκῆ δύνασθε, **τὸν δὲ βίω μὲν ἐπιρρητοτάτω θανάτῳ δὲ οἰκτίστῳ χρησάμενον θεὸν τίθεισθε**. Πόσω τοῦδε ἐπιτηδειότερος ἦν ὑμῖν Ἰωνᾶς ἐπὶ τῇ κολοκύντῃ ἢ Δανιὴλ ὁ ἐκ τῶν θηρίων ἢ οἱ τῶνδε ἔτι τερατωδέστεροι; (Ὡριγένους Κατὰ Κέλσου 7.54).

- 3) Ο Σ. πεθαίνει στην Αθήνα με το επιχείρημα ότι ούτως ή άλλως ο θάνατος θα τον επισκεφθεί ένεκα γήρατος και αρρώστιας. Ο Θεός λοιπόν στην καλοσύνη του τον κάνει να πεθαίνει στην κατάλληλη ηλικία και όσο το δυνατόν ευκολότερα, ενώ και οι φίλοι του θα λυπηθούν για το χαμό του (Ξενοφ. Απολ. 6). Ο Ιησούς σταυρώνεται έξω από την Ιερουσαλήμ εκούσια υπέρ των πολλών, για να σωθεί η Οικουμένη από το κράτος του διαβόλου, το άγος των ενοχών και του αρχέγονου φόβου του θανάτου. Για το Σ. ο θάνατος ήταν φάντασμα, όπως οι μάσκες που τρομάζουν τα παιδιά (Διατρ. 2.1.14-17). Έτσι ο Σ. πέθανε ατάραχος ανάμεσα στους φίλους του ενώ ο Ιησούς η αυτοζωή τῆ ἐνάτῃ ὥρᾳ ἐβόησεν φωνῇ μεγάλῃ· Ελωι Ελωι λεμα σαβαχθανι; ὃ ἐστὶν μεθερμηνεούμενον· ὁ Θεός μου ὁ Θεός μου, εἰς τί ἐγκατέλιπές με; (Μκ. 15, 34).
- 4) Στην περίπτωση του Ιησού αυτό που εδραίωσε την πίστη στο πρόσωπό του ήταν η εμπειρία της ανάστασης. Στην περίπτωση του Σ. αυτό που διέσωσε τη μνήμη ήταν η ρηξικέλευθη επίγεια δράση και ιδιαίτερα διαλεκτική του. Ο Ιησούς άφησε Εκκλησία η οποία βίωνε το Σταυρό και την Ανάστασή του, ο Σ. ενέπνευσε δέκα διαφορετικές φιλοσοφικές Σχολές. Η Εκκλησία μέσω της Ευχαριστίας ικανοποιούσε βαθύτατα το αίσθημα κοινωνίας-σχέσης του ανθρώπου-κοσμοπολίτη προσφέροντας ένα κατεξοχήν **φάρμακον αθανασίας, αντίδοτον του μη αποθανείν** αλλά ζην εν Ιησού Χριστώ διαπαντός (Ιγνάτιος Εφ. 20, 2). Με τη μετάληψη του Σώματος και τους Αίματος Του ως βρώσης και πόσης η οποία προϋποθέτει το «αγαπήσωμεν ἀλλήλους» και ακολουθείται από τις αγάπες-τα γεύματα όλων θεραπεύεται η εγγενής μεταπτωτική επιθετικότητα του ανθρώπου. Τα πάθη του ανθρώπου δεν ξεριζώνονται αλλά μεταμορφώνονται σε διακονία αγάπης. Ο άνθρωπος δεν τρομοκρατείται πλέον από το φόβο της απόρριψης και του θανάτου. Η άφεση των ενοχών και των αμαρτιών δεν εξαρτάται από τις θυσίες του Ναού και τις διατάξεις του Νόμου, αλλά βιώνεται σε ένα δείπνο, όπου σε αντίθεση προς τα άλλα δείπνα των ελληνιστικών χρόνων, μετέχουν όλοι ισότιμα ανεξάρτητα από τη φυλή, το φύλο ή τη θέση τους στην κοινωνική ιεραρχία.

Οι παραπάνω ομοιότητες και διαφορές ώθησαν ήδη τους αποστολικούς Πατέρες να συσχετίσουν το Σ. με το Χριστιανισμό (Ιουστ. Απολ. Α' 1.4. Β' Απολ. 10.5). Σε ένα ιδιωτικό γράμμα του καταγομένου από τα Σαμόσατα Σύρου Στωϊκού **Mara bar Sarapion**, το οποίο έστειλε από μια ρωμαϊκή φυλακή ο ίδιος μετά το 73 μ.Χ. (οπότε και ο βασιλεύς Αντίοχος Δ' εκδιώχθηκε από τα Σαμόσατα) στο γιο του με αφορμή την επικείμενη θανατική του εκτέλεση γράφει πλήθος παροτρύνσεων και συμβουλών προς το παιδί του, το οποίο και προτρέπει να αποκτήσει τη Σοφία. Μπορεί οι Σοφοί σε αυτόν τον κόσμο να καταδιώκονται δια της βίας και συκοφαντίας, η Σοφία όμως παραμένει αιώνια. Ως παραδείγματα προσκομίζει (εκτός του Σωκράτη και του Πυθαγόρα) τον Ιησού, του οποίου το όνομα δεν αναφέρει. Θεωρεί τους Ιουδαίους ως υπευθύνους της σταύρωσης (πρβλ. Α' Θεσ. 2, 15, Πρ 4, 10) και την άλωση της Πόλης τους ως συνέπεια αυτού του γεγονότος (Μτ 22,7. 27,5). Κατατάσσει τον Ιησού στις κορυφαίες προσωπικότητες χωρίς όμως να αναφέρεται στην ανάστασή του: *Τι ωφελήθηκαν οι Αθηναίοι από τη δολοφονία του Σωκράτη, γεγονός το οποίο τους εκδικήθηκε με λιμό και πανώλη ή τους Σαμίους η καύση του Πυθαγόρα, για την οποία ολόκληρη η χώρα σε μια στιγμή καλύφθηκε από άμμο; Η τους Ιουδαίους η δολοφονία του σοφού βασιλέα τους, αφού από εκείνη την εποχή αρπάχθηκε το βασίλειο; Γιατί δίκαια ο Θεός πήρε εκδίκηση για εκείνους τους τρεις σοφούς. Οι Αθηναίοι πέθαναν από την πείνα, οι Σάμιοι καλύφθηκαν από τη θάλασσα και οι Ιουδαίοι δολοφονήθηκαν και εκδιώχθηκαν από το βασίλειό τους και ζουν διεσπαρμένοι. Ο Σωκράτης δεν είναι νεκρός ένεκα του Πλάτωνος, ούτε ο Πυθαγόρας ένεκα του αγάλματος, ούτε ο σοφός βασιλεύς ένεκα των καινούργιων νόμων, που παρέδωσε. Ο συγγραφέας αυτής της επιστολής δεν ήταν σίγουρα Ιουδαίος αφού ομιλεί σε άλλα σημεία της για τους θεούς μας.*

Ο **Λουκιανός** (120-190 μ.Χ.), εξελληνισμένος Σύρος από τα Σαμόσατα της Κομαγηνής υπήρξε σοφιστής και ρήτορας. Με το μυθιστόρημά του *Περί Περεγρίνου*²³ τελευταίως γελοιοποιεί τον αρχηγό των χριστιανών επίσκοπο της Σμύρνης Πολύκαρπο, που τον ταυτίζει με τον Παύλο και εμπαιξεί τους Χριστιανούς, που τους ταυτίζει με τους Κυνικούς. Ανασκευάζει τη *Διαθήκη ή Καινή Τελετή ή Επιστολές ή Νόμους* που φαίνεται ότι

²³ Περεγρίνος σημαίνει ξένος, εξωτικός, βαρβαρικός, αλλόκοτος

είναι μια συλλογή του κατά Λουκάν Ευαγγελίου, των Πράξεων, των Επιστολών του Παύλου και της Αποκάλυψης. Είχε υπόψη του επίσης το Μαρτύριο Πολυκάρπου που ήταν γραμμένο ως επιστολή προς την γειτονική Εκκλησία του Φιλομηλίου. Σημειώνει σχετικά με τον Πρωτέα -Παύλο (κεφ. 11-13): **ότεπερ και τήν θαυμαστήν σοφίαν τῶν Χριστιανῶν ἐξέμαθεν, περὶ τὴν Παλαιστίνην τοῖς ἱερεῦσιν καὶ γραμματεῦσιν αὐτῶν ξυγγενόμενος. καὶ τί γάρ; ἐν βραχεὶ παιδας αὐτοὺς ἀπέφηνε, προφήτης καὶ θιασάρχης καὶ ξυναγωγεὺς καὶ πάντα μόνος αὐτὸς ὢν, καὶ τῶν βίβλων τὰς μὲν ἐξηγεῖτο καὶ διεσάφει, πολλὰς δὲ αὐτὸς καὶ συνέγραφεν, καὶ ὡς θεὸν αὐτὸν ἐκείνοι ἠδοῦντο καὶ νομοθέτη ἐχρῶντο καὶ προστάτην ἐπεγράφοντο, μετὰ γοῦν ἐκείνον ὃν ἔτι σέβουσι, τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἀνασκολοπισθέντα, ὅτι καινὴν ταύτην τελετὴν εἰσήγεν ἐς τὸν βίον. τότε δὴ καὶ συλληφθεὶς ἐπὶ τούτῳ ὁ Πρωτεὺς ἐνέπεσεν εἰς τὸ δεσμοτήριον, ὅπερ καὶ αὐτὸ οὐ μικρὸν αὐτῷ ἀξίωμα περιεποίησεν πρὸς τὸν ἐξῆς βίον καὶ τὴν τερατείαν καὶ δοξοκοπίαν ὧν ἐρῶν ἐτύγχανεν. ἐπεὶ δ' οὖν ἐδέδετο, οἱ Χριστιανοὶ συμφορὰν ποιούμενοι τὸ πρῶγμα πάντα ἐκίνουν ἐξαρπάσαι πειρώμενοι αὐτόν. εἶτ', ἐπεὶ τοῦτο ἦν ἀδύνατον, ἢ γε ἄλλη θεραπεία πᾶσα οὐ παρέργως ἀλλὰ σὺν σπουδῇ ἐγίγνετο· καὶ ἔωθεν μὲν εὐθύς ἦν ὄραν παρὰ τῷ δεσμοτηρίῳ περιμένοντα γράδια, χήρας τινὰς καὶ παιδία ὀρφανὰ, οἱ δὲ ἐν τέλει αὐτῶν καὶ συνεκάθευδον ἔνδον μετ' αὐτοῦ διαφθείραντες τοὺς δεσμοφύλακας. εἶτα δεῖπνα ποικίλα εἰσεκομίζετο καὶ λόγοι ἱεροὶ αὐτῶν ἐλέγοντο, καὶ ὁ βέλτιστος Περεργίνος ἔτι γὰρ τοῦτο ἐκαλεῖτο **καινὸς Σωκράτης ὑπ' αὐτῶν ὀνομάζετο**. καὶ μὴν κακῶν ἐν Ἀσίᾳ πόλεων ἔστιν ὧν ἠκόντινες, τῶν Χριστιανῶν στελλόντων ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, βοηθήσοντες καὶ συναγορεύσοντες καὶ παραμυθησόμενοι τὸν ἄνδρα. ἀμήχανον δέ τι τὸ τάχος ἐπιδείκνυνται, ἐπειδὴν τι τοιοῦτον γένηται δημόσιον· ἐν βραχεὶ γὰρ ἀφειδοῦσι πάντων. καὶ δὴ καὶ τῷ Περεργίνῳ πολλὰ τότε ἦκεν χρήματα παρ' αὐτῶν ἐπὶ προφάσει τῶν δεσμῶν, καὶ πρόσδοτον οὐ μικρὰν ταύτην ἐποίησατο. πεπεύκασιν γὰρ αὐτοὺς οἱ κακοδαίμονες τὸ μὲν ὅλον ἀθάνατοι ἔσσεσθαι καὶ βιώσεσθαι τὸν αἰεὶ χρόνον, παρ' ὃ καὶ καταφρονοῦσιν τοῦ θανάτου καὶ ἐκόντες αὐτοὺς ἐπιδιδόασιν οἱ πολλοί. ἔπειτα δὲ ὁ νομοθέτης ὁ πρῶτος ἔπεισεν αὐτοὺς ὡς ἀδελφοὶ πάντες εἶεν ἀλλήλων, ἐπειδὴν ἅπαξ παραβάντες θεοὺς μὲν τοὺς Ἑλληνικοὺς ἀπαρνήσωνται, τὸν δὲ ἀνεσκολοπισμένον ἐκείνον σοφιστὴν αὐτὸν προσκυνῶσιν καὶ κατὰ τοὺς ἐκείνου νόμους βιώσιν. καταφρονοῦσιν οὖν ἀπάντων ἐξ ἴσης καὶ κοινὰ ἠγοῦνται, ἄνευ τινὸς ἀκριβοῦς πίστεως τὰ τοιαῦτα παραδεξάμενοι. ἦν τοίνυν παρέλθη τις εἰς αὐτοὺς γόης καὶ τεχνίτης ἄνθρωπος καὶ πράγμασιν χρῆσθαι δυνάμενος, αὐτίκα μάλα πλούσιος ἐν βραχεὶ ἐγένετο ἰδιώταις ἀνθρώποις ἐγχανῶν.**

Ὅπως σημειώνει και ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος, στα ελληνορωμαϊκά χρόνια το «μονοπάτι» προς την αιώνια δόξα του να γίνεις θεός ήταν το να βοηθήσεις τον άνθρωπο (Nat. Hist. 2.18). Γι' αυτό και ιδιαίτερος προσφιλείς ήταν θεότητες που υπόκεινταν στο πάθος και στο δοξασμό, όπως ο **Ηρακλής**²⁴. Σύμφωνα με το Διόδωρο Σικελιώτη (Βιβλιοθ. Ιστ. 4.15.1.1) και τον Επίκτητο (Διατριβές 2.16.43), ο Ηρακλής πειθόμενος στον Δία και ευεργετώντας τους ανθρώπους, κατάφερε να αποκτήσει το όνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα Ολύμπιος και να γίνει Υἱός Θεού. Αυτό το επίτευγμα προϋποθέτει τους άθλους-πόνους οι οποίοι στα ελληνορωμαϊκά χρόνια ερμηνεύονταν αλληγορικά ως πάλη εναντίον των παθῶν. Πολύ διαδεδομένος ήταν επιπλέον και ο νεοπυθαγόρειος μύθος του Πρόδικου σχετικά με τον έφηβο Ηρακλή και τη συνάντησή του με την Αρετή και την Κακία. Το μοτίβο των δύο οδῶν θα γίνει προσφιλές και στο Χριστιανισμό (Μτ. 7, 13-14 Διδαχή)²⁵. Χαρακτηριστική είναι η ικεσία των θλιβομένων: **mea Hercules!**

²⁴ Πρβλ. D. E. Aune, Heracles, DDD 1999² 402-405.

²⁵ Πρβλ. Κ. Σιαμάκη, *Εξωχριστιανικές Μαρτυρίες για το Χριστό και τους Χριστιανούς*, Θεσσαλονίκη 1995, 75-77. Τη λατρεία του εσταυρωμένου Ναζωραίου εκφράζει. Στα ανάκτορα του Παλατινού λόφου της Ρώμης σε κτήριο στρατωνισμού της ανακτορικής φρουράς που χρονολογείται μετά το 200 μ.Χ. βρέθηκε ένα γελοιογραφικό ακιδογράφημα (graffiti) που αναπαριστά τον Ιησού ως εσταυρωμένο ιπποκέφαλο και τη σημείωση 'ΑΛΕΞΑΜΕΝΟΣ ΣΕΒΕΤΕ ΘΕΟΝ'Ο πιστός χριστιανός αναπαρίσταται ακριβώς με τη στάση που χαιρετούσε κάποιος στην αρχαιότητα ένα είδωλο. Το Υ στην κορυφή σημαίνει είτε τη φράση ΥΨΙΣΤΕ ή τις δύο οδούς της Αρετής και της Κακίας.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

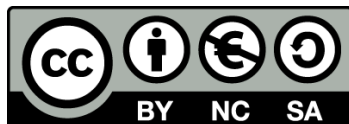
- Έκδοση διαθέσιμη εδώ: <http://eclass.uoa.gr/modules/document/?course=SOCTHEOL103>

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Σωτήριος Δεσπότης, 2015. Σωτήριος Δεσπότης. «Ερμηνεία αποστολικών και ευαγγελικών περικοπών. Ενότητα 3: Το προφίλ του Παύλου». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/SOCTHEOL102/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

